

Farlig lek

Är kemikalier en fråga för vården? Det anser man i Örebro. **Barnmorskor och barnsjuksköterskor ska ge råd** så att barn utsätts för mindre mängd hormonstörande ämnen från plaster och annat.

TEXT KATARINA JOHANSSON FOTO MOSTPHOTOS

Den mängd och den mix av kemikalier som ett litet barn utsätts för i sin vardag kan senare i livet ge allergier och rubbningar på hormonsystemet, visar studier gjorda för ett par år sedan av danska Miljöstyrelsen. Det handlar om ämnen som kan läcka från exempelvis plaster, möbler, kläder och elektronik. Ämnena har en förmåga att ansamlas i damm och just barn är särskilt utsatta eftersom de ofta kryper omkring på golvet och stoppar saker i munnen.

Kemikaliepåverkan börjar redan i mammas mage. 280 olika kemikalier, varav en del hormonstörande ämnen, har hittats i navelsträngsblodet hos nyfödda. Det tyder på att moderkakan inte är någon säker barriär. Små barn och foster är dessutom extra känsliga eftersom viktiga funktioner i kroppen är under utveckling.

– Det är viktigt att informera gravida och småbarnsföräldrar kring kemikalier och ge råd om hur man enkelt kan minska exponeringen, berättar Katja Hagström.

Hon är yrkeshygieniker på arbets- och miljömedicinska kliniken vid Universitets-

sjukhuset i Örebro. De håller på att ta fram råd och utbilda alla Örebro barnsjuksköterskor och barnmorskor på barnvårds- och mödravårdscentralerna.

Projektet är i sin linda och än så länge är reaktionerna bland de berörda positiva.

– Jag är mycket nöjd med utbildningen, det är välbehövligt för oss med mer kunskap i ämnet. Vi får ju dagligen frågor om det här från gravida, berättar barnmorskan Anne-Marie Blomquist.

Kemikalieinspektionen har sedan 2001 gett ut broschyren *Kemikalier i barns vardag*. Den ger en god överblick över farliga ämnen som kan finnas i barns vardagsmiljö och ger råd om allt från barnmadrasser till modeller. Broschyren skickas ut till barnvårdscentralerna men om den plockas upp där beror på lokala satsningar och engagemang hos personalen. Därför kan föräldrar få olika information beroende på var i landet de bor.

– Jag tycker att det är viktigt att informationen finns tillgänglig men det är upp till kommunerna och landstingen själva vad de gör för satsningar inom sjukvård och

Bra leksakslåda.

Att inte ha leksaker av mjukplast är ett sätt att rensa bort kemikalier från barnets miljö.

”Barn är extra utsatta eftersom de kryper omkring på golvet”

förskola, säger Jan Hammar, ställföreträdande generaldirektör på Kemikalieinspektionen.

Att gravida bör se upp med viss sorts fisk är väl känt i hela landet. Det beror på att frågan har varit på agendan så länge, tror Jan Hammar.

– Fisken har diskuterats i årtionden och det tog nog ett antal år innan den informationen också var spridd. Att det kan finnas risker med kemikalier i leksaker och textilier är en betydligt nyare diskussion.

För kosmetika och hygienprodukter är Läkemedelsverket ansvarig myndighet och de har börjat överväga en nationell kampanj med råd till just gravida. I Danmark har myndigheterna sedan flera år tillbaka gett råd till gravida och ammande om att exempelvis undvika parfym och hårfärg och använda så få produkter som möjligt.

”Föräldrarna måste känna att det här är något de kan påverka”

säger Susanne Zakrisson, som är enhetschef för kosmetika och hygienprodukter på Läkemedelsverket.

I Örebro skapas nu en lista med fem till tio enkla tips på hur föräldrar i sin vardag kan minska barnens

visar på ett mod när de jobbar på det här sättet. Det sporrar oss att titta på om vi också borde jobba mer proaktivt,

exponering för de kontroversiella kemikalierna. Den blir ett komplement till Kemikalieinspektionens mer omfattande broschyr.

– Informationen får inte vara för negativ och det får absolut inte vara någon skrämpropaganda. Problemet får inte kännas övermäktigt, utan föräldrarna måste känna att det här är något de kan påverka, säger Katja Hagström.

Att bli förälder är förknippat med många orosmoment och det är viktigt att inte göra bördan tyngre. Alla larmrapporter om miljögifter väcker oro.

– Då är det viktigt att vi kan svara på frågor. Med rätt information kan vi ju stilla oron, säger barnmorskan Anne-Marie Blomquist.

Det pågår en hel del forskning på de här ämnena, men kunskapsluckorna är fortfarande stora. Ändå tar alltså Örebro steget och utbildar vårdpersonal för att kunna ge råd också om miljögifter.

– Vi tar till försiktighetsprincipen. Det är ju ett glapp i lagstiftningen som gör att industrin kan släppa ut ämnen på marknaden som ingen vet hur de kan påverka miljö och hälsa. Då är försiktighetsprincipen en väldigt bra princip, tycker Katja Hagström. *

Informerar. Katja Hagström i Örebro arbetar med att ta fram ett informationsmaterial med enkla råd för en vardag med färre kemikalier.

KATARINA JOHANSSON

Fakta

Ämnen och ämnesgrupper som kan, eller som man misstänker kan, påverka barns utveckling:

→ **Bly.** Kan finnas i smycken, elektronik och PVC-plast. Kan bland annat påverka hjärnans utveckling hos barn och foster.

→ **Ftalater.** Används som mjukgörare i PVC och kan återfinnas i plastgolv, vaxdukar och galonkläder. Vissa kan ge nedsatt fortplantningsförmåga.

→ **Perfluorerade ämnen.** Används exempelvis som impregneringsmedel i textilier och på skor. Vissa är sannolikt reproduktionsstörande och möjligen cancerframkallande.

→ **Nonylfenoletoxylat.** Kan finnas som restkemikalie i nya kläder. Bryts ner till nonylfenol som misstänks ge nersatt fortplantningsförmåga.

→ **Triclosan.** Motverkar bakterier och därmed dålig lukt från till exempel sportartiklar. Är hudirriterande och har även visat sig ha fortplantningsstörande egenskaper.

→ **Bromerade flamskyddsmedel.** Används för att flamskydda textilier och elektronik. De kan påverka sköldkörtelns funktion, reproduktionen och hjärnan.

→ **Bisfenol A.** Används i polykarbonatplast och kan finnas i tillbringare, konservburkar och kassakvitton. Är hormonstörande i låga doser.

Källa: Kemikalieinspektionen.

Lästips:

→ Johansson K. *Den onda badankan. Ditt barn och de osynliga gifterna.* Ordfront förlag 2012.

”Mitt råd till småbarnsföräldrar är att inte gripas av panik”

Kemikalier tar hormonernas plats

Vissa kemikalier som finns i vår vardag är så lika hormonerna i vår kropp att de kan påverka viktiga processer, **störningar som kan leda till exempelvis fetma, diabetes eller autism.**

De här ämnena gör så att processer i kroppen startar eller stannar av. Om det sker i en viktig utvecklingsfas tidigt i livet så kan det ge konsekvenser av kronisk karaktär”, säger Carl-Gustaf Bornehag, professor i folkhälsovetenskap vid Karlstads universitet.

Mycket tyder på att det inte finns några säkra gränsvärden när det gäller hormonstörande ämnen. Det kanske inte heller är så enkelt, tidpunkten för exponeringen kan vara mer avgörande än dosen. Foster är känsligast mellan vecka sex och tio i graviditeten och allra känsligast är pojkar. Alla foster får samma nivåer kvinnliga könshormoner, men pojkar är dessutom just då beroende av manliga hormoner för att utvecklas rätt. Om en hormonliknande kemikalie i stället tar den platsen så störs den manliga utvecklingen. Följderna kan bli sämre spermie kvalitet senare i livet eller att pojkarna föds med missbildade könsorgan, något som tycks öka.

– **Man måste** utveckla nya sätt att riskvärdera kemikalier. Många av de ämnen som vi oroar oss för i dag finns i låga doser i väldigt många produkter och har förmodade fördröjda effekter, som kanske dyker

upp först ett par generationer senare, säger han.

Hormonstörande ämnen finns runt omkring oss. Några exempel är vissa ftalater som kan finnas i plastgolv, perfluorerade ämnen som man hittar i bland annat vattenavstötande kläder och bisfenol A som kan finnas i konservburkar.

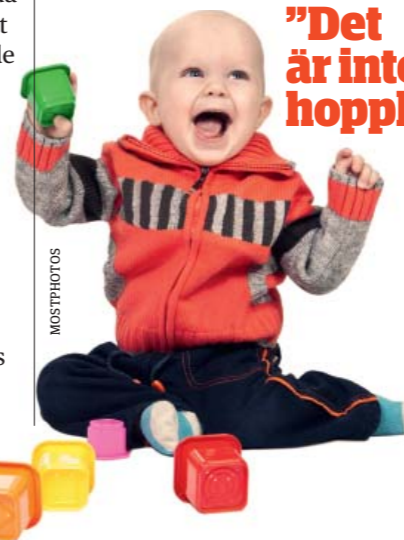
– Mitt råd till småbarnsföräldrar är att inte gripas av panik, för det är inte hopplöst. Fråga dig i vilka sammanhang du utsätter dig för de här ämnena och lär dig hur du enkelt kan minska exponeringen.

Att barnavårds- och mödravårdscentralerna i Örebro satsar på att informera om hur man skyddar sig, tycker Carl-Gustaf Bornehag är positivt.

– Om det faller väl ut i Örebro vore det väldigt bra om det sprider sig till resten av landet. Vad ska vi säga om femtio år om vi visste allt detta men inte gjorde något? Vi skrämmer inte i onödan, vi har tillräckligt på fötterna med all forskning och är skyldiga att gå ut med det. *

KATARINA JOHANSSON

”Det är inte hopplöst”

→ **Maria Ekestubbe barnmorska, mvc, Frövi:**

– Jag tycker att det är viktigt att få bra och tillförlitlig information. Är man inte uppdaterad och säger fel blir man inte trovärdig som barnmorska. Jag blir lugn när jag vet vad jag pratar om och då blir även de gravida lugna.

→ **Taina Engberg, barnsjuksköterska, Adolfsbergs bvc, Örebro:**

– Det är ju när man får ett litet barn som man börjar tänka på det här. Ingen vill ge sitt barn något som kan vara farligt. Det finns så mycket i vår miljö som vi inte känner till och det är bra att fakta kommer fram. Det är inte alltid man får reda på saker och jag tror att det kan ligga pengar bakom. Företagen kanske tillsätter något ämne för att göra produkten bättre och så tycker de att det är så lite att det inte gör något.

→ **Elisabeth Einestam, barnsjuksköterska, Tybble bvc, Örebro:**

– Jag tycker att det är intressant, även för egen del. Vi omges av så mycket som vi inte tänker på. Kanske finns det en risk att man skrämmer upp föräldrar men det är viktigt att väcka tanken. Jag tror att många föräldrar i dag ändå är väldigt medvetna.

→ **Elisabeth Helin Sääf, distriktssköterska, Brickebacken bvc, Örebro:**

– Jag känner att jag behöver mer kunskap om kemikalier. Jag vet att det finns mycket i plast men jag behöver mer kött på benen för att kunna bemöta föräldrarna och deras frågor. Jag har jobbat i 34 år och vi har inte pratat om det här tidigare, det har kommit på senare år. Jag har tagit reda på lite själv genom att läsa i tidningar.

